

THE LANGUAGE USE IN TWO LITERARY TEXTS BY STOYAN ROBOVSKY¹

Ivo Bratanov, 1st class teacher, PhD

“Hristo Botev” Secondary School – Ruse

Tel.: +35982-82-90-32

E-mail: ibratanov@abv.bg

Abstract: *The report exploits the language use in two literary texts by the Bulgarian Revival writer and teacher Stoyan Robovsky – “Labyrinth” and “Announcement”. “Labyrinth” is published in Ruse in 1874 and the content of the text is restricted to a single page. The “Announcement” is a script and spans two pages. The report exposes the graphic, spelling, phonetic and grammatical peculiarities of the two texts. The characteristic features of the language in both texts are compared to the set of linguistic norms and rules defined by Ivan Momchilov’s “Grammar of The New Bulgarian Language” (Ruse, 1868) which is the primary codification document of the Tarnovo Literary language school. This proves that Stoyan Robovski is one of the main representatives of the Tarnovo Literary language school.*

Keywords: *history of the contemporary Bulgarian literary language; slavic literary language; Ivan N. Momchilov; Stoyan Robovsky; graphic, spelling, phonetic and grammatical peculiarities; language-spelling model; dialect; literary tradition.*

JEL Codes:

ВЪВЕДЕНИЕ

Стоян Робовски е изтъкнат български народен будител. Той е роден през 1830 или 1831 г. Произхожда от културно семейство – негов дядо е поп Дойно Граматик, преписвач на Паисиевата „История славеноболгарская“, а баща – поп Андрей Робовски.

Ст. Робовски е учил в Еленската „Даскалоливница“ при Иван Н. Момчилев и Никола Михайловски. След като завършва образованието си в „Даскалоливницата“, Ст. Робовски е учителствал в различни градове и села. Умира през 1878 год. (по-подробно вж. в Кършовски, Бобчевъ 1931 и Асенов 1968).

Ст. Робовски се изявява не само като учител, но също така и като книжовник, поет и събирач на народни умотворения. Неговото книжовно дело се вписва в езиковоградивните процеси у нас през третата четвърт на XIX век. Самият Ст. Робовски вероятно е следовник на езиковия модел на Търновската книжовноезикова школа, тъй като е възпитаник на Иван Н. Момчилев и Никола Михайловски².

В настоящия доклад³ ще бъдат разгледани някои от по-важните езикови особености на два текста на Стоян Робовски – „Лабиринт“ (съкр. Лб) и „Обявление“ за предстоящото издаване на „Лабиринта“ (съкр. Обв). Ще бъдат направени отделни съпоставки и с модела на книжовен език, кодифициран в „Грамматика за новобългарския език“ на Иван Н. Момчилев (съкр. ГНЕ).

„Лабиринтът“ е датиран с дата 23 март 1873 г., а е отпечатан от Вилаетската печатница в Русе през 1874 г. Текстът се разполага на 1 страница и съдържа 274 думи.

Във връзка с отпечатването на „Лабиринта“, Стоян Робовски е написал и Обв, което е запазено в ръкопис. Той се намира в ДА – В. Търново, ф. 54К – Стоян Попандреев Робовски,

¹ Настоящият доклад е представен на Научната конференция с международно участие „Нови индустрии, дигитална икономика, общество – проекции на бъдещето“ на 26 октомври 2018 г. с оригинално заглавие на български език: ЕЗИКЪТ НА ДВА ТЕКСТА НА СТОЯН РОБОВСКИ.

² За езиковия модел на Търновската школа вж. напр. Керемидчиев s.a.: XXVII – XXVIII; Андрейчин 1977: 60; История на новобългарския книжовен език 1989: 180; Жерев, Станков, Цойнска 1989: 97; Иванова 2017: 241 – 243; Братанов 2017: 49 – 59. Предложената тук хипотеза, че Стоян Робовски е последовател на Търновската школа, ще бъде проверена в този доклад и в други проучвания.

³ Докладът е част от по-голямо изследване, посветено на Търновската книжовноезикова школа.

оп. 1, а.е. № 26. Текстът обхваща 2 страници с общо 127 думи. На първата страница са написани 19 реда, а на втората – 9 реда.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. ГРАФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ.

1.1. Буквен състав. Обв е написано с ръкописния вариант на гражданската азбука, а Лб е отпечатан с печатния вариант на гражданската азбука. Буквеният състав съвпада с азбуката, кодифицирана от Ив. Н. Момчилов в ГНЕ: 6⁴. В Лб и Обв не са употребени буквите *ф*⁵ и *ѳ*, които Иван Н. Момчилов също включва в състава на азбуката. В Лб е открита и една особеност при отпечатването на буквата *я* – в 5 случая тя има вида *R* (вж. напр. *мор* и *корто*).

1.2. Съчетаемост на буквите. По отношение на съчетаемостта на буквите, означаващи съгласни звукове, с буквите, означаващи гласни звукове, ще изтъкна следните по-важни особености: **1.** Буквите *ж*, *ч* и *ш* се съчетават с буквата *а*, вж. *да са умножава* (Обв: 1), *продължавахъ* (Лб), *тичамъ* (Обв: 1), *са отдалечавяхъ* (Лб), *Юноша* (Лб), *суша* (Лб). **2.** Буквата *ч* се съчетава с буквата *у*, вж. *чудесно* (Лб). Тази особеност е кодифицирана в ГНЕ: 141. **3.** Буквата *ы* се съчетава с буквите *г* и *ш* (примери вж. тук, т. 2.1.1.).

2. ПРАВОПИСНИ ОСОБЕНОСТИ.

2.1. Употреба на някои букви.

2.1.1. Употреба на буквите *и*, *і*, и *ы*. Синонимните букви *и*, *і* и *ы* се употребяват според умерено етимологичния правопис. Буквата *і* се пише пред буква за гласен звук и пред *я*, напр. *Обявление* (Обв: 1), *пътешествіе* (Лб), *Българія* (Обв: 1).

Буквата *ы* се пише в следните форми: **1.** на мястото на старобълг. *ы*, вж. *сынъ* (Обв: 1), *ты* (три пъти в Лб); **2.** в окончанията за мн.ч. на съществителните имена от м. и ж.р., на прилагателните имена, на сегашните деятелни причастия и на притежателните местоимения независимо от синтактичната функция на думата, вж. *хвала на нашытѣ Народолубцы и книголюбцы, на които съ помощта тя зе да са завъжда съ разны учебницы, и да са умножава съ много ентересны книги, – за народа ни. Азъ като сынъ на Българія, тичамъ да принеса на общественныя ни книжовенъ олтарь слѣдующытѣ си книжовны трудове* (Обв: 1), *приснопамятны и вѣчны благодѣтели* (Обв: 2); **3.** в разширените форми на прилагателните имена, вж. *природный* (Обв: 2; Лб), *общественныя* (Обв: 2); **4.** в кратката винителна форма за мн.ч. на третоличното местоимение, вж. *гы* (Лб); **5.** в аористно-имперфектното окончание за 1 л. мн.ч., вж. *Излѣзохмы* (Лб), *видѣхмы* (Лб); **6.** в показателното местоимение *тѣкъвзы* (Лб) и в местоименното наречие *толкозы* (Лб).

В останалите случаи вокалът [i] се означава с буквата *и*.

2.1.2. Употреба на буквата *ѣ*. Буквата *ѣ* се пише без фонетична стойност в края на думи, завършващи на исторически твърда съгласна, напр. *сынъ* (Обв: 1; срв. ГНЕ: 144).

Със звукова стойност [ɛ] буквата *ѣ* се пише в средисловие (вж. *завъжда* в Обв: 1), в групите *-ѣл-* и *-ѣр-* (вж. *продължавахъ* и *търсяхъ* в Лб) и в показателните местоимения *тѣзи* (Лб; срв. старобълг. *тѣ-зи*) и *тѣкъвзы* (Лб).

2.1.3. Употреба на буквата *ѣ*. Буквата *ѣ* означава мекост на предходната съгласна (ГНЕ: 144 – 145), напр. *честь* (Обв: 1), *пѣть* (два пъти в Лб), *вижданъето* (Лб), *разположенъе* (Лб). Тя се пише също така в глаголното окончание за 2 л. ед.ч. сег.вр. (вж. *сполучешъ* и *узнашъ* в Лб) и в групата *-ѣр-/-рѣ-*, в която има звукова стойност [ɛ], вж. *сърдце* (Обв: 2; Лб), *първата* (Лб), *най първо* (Лб), *озърнѣхъ* (Лб).

2.1.4. Употреба на буквата *ѣ*. Буквата *ѣ* се пише на мястото на старобълг. *ѣ*, вж. *нѣкой* (Обв: 1; Лб), *нѣкога* (два пъти в Обв: 1), *Вѣчна* (Обв: 2; Лб). Тя се употребява също така в личното местоимение за 3 л. мн.ч. вин.пад. *тѣхъ* (Лб), в члена за мн.ч. *-тѣ* (вж. *нашытѣ* в Обв:

⁴ Ив. Н. Момчилов не включва буквата *й* в състава на българската азбука (Братанов 2017: 49).

⁵ Буквата *ф* е употребена в думата *Литографія*, която не е част от текста на Лб (вж тук, частта „Източници“).

1; *слѣдующитѣ* в Обв: 1; *моитѣ* в Обв: 2; Лб), в глаголните форми за 1 л. ед. и мн.ч. минало свършено време *видѣхъ* (три пъти в Лб) и *видѣхмы* (Лб).

2.1.5. Употреба на буквата ж. Буквата ж се употребява етимологично и неетимологично. Етимологично тя се пише: **1.** на мястото на старобългар. ж: *ще бжде* (Обв: 1), *пжть* (два пъти в Лб); **2.** в глаголното окончание за 1 л. ед.ч. сег.вр., вж. *да предприемж* (Лб), *неможж да разбѣрж* (Лб); **3.** във формите на глаголи от I спрежение, II разред, образувани с наставката -н-, вж. *са паднж* (Лб) и *са озърнжхъ* (Лб). Неетимологично буквата ж се употребява в групата -ър- (вж. *да тжрсьж* в Лб; срв. *търсяхъ* в Лб), в наречието *тжй* (Лб; срв. *Тъй* в ГНЕ: 97) и в глагола *са отдалечавжхъ* (Лб). В Обв и Лб не се спазва изкуственото правописно правило за разграничаване на именителен и винителен падеж при имената от ж.р. ед.ч., които завършват на гласна; тяхното окончание е -а/-я независимо от синтактичната функция на думата. Възприетото правописно правило обхваща и членната морфема -та⁶, вж. напр. *За нашата книжнина (Литература) нѣкой бѣ казалъ нѣкога [...] Но днесъ слава Богу, честь султанъ Абдуль Азису, а хвала на нашитѣ Народолюбцы и книголюбцы, на които съ помощта тя зе да са завѣжда [...] Азъ като сынъ на България, тичамъ да принесе на общественныя ни книжовенъ олтарь слѣдующитѣ си книжовны трудове* (Обв: 1); *продължавахъ мор пжть по първата си пжтека* (Лб); *незнаели поне той исхода отъ тѣзи чудесно насадена градина* (Лб).

2.1.6. Употреба на буквата ѝж. Буквата ѝж не е открита в Обв. В Лб тя се пише: **1.** в кратката винителна форма на третоличното местоимение за ж.р. ед.ч. *ѝж*, вж. *да ѝж разглѣдамъ*; **2.** в глаголното окончание за 1 л. ед.ч. сег.вр. на глаголи от II спрежение, вж. *да са загубѝж*, *да тжрсьж*, *да правѝж*, *да намѣрѝж*, *да варвѝж*, *да го направѝж*; **3.** във формите за минало несвършено вр. *не знаѝхъ* и *голѝжхъ*.

2.2. Други правописни особености.

2.2.1. Правопис на членовете. Краткият член за м.р. ед.ч. -а/-я, членът за ж.р. ед.ч. -та, за ср.р. ед.ч. -то и за мн.ч. -тѣ се пишат слято, вж. *Видинското Читалище Цвѣтъ* (Обв: 2), *морето* (Лб; други примери вж. тук, т. 2.1.1.).

2.2.2. Правопис на предлога с. Предлогът с не се удвоява, ако следващата дума започва със с, вж. *Излѣзохмы съ стареца* (Лб).

2.2.3. Удвояване на съгласни. В разглежданите текстове е открито удвояване на съгласните н (вж. *общественныя* в Обв: 1 и *Священника* в Обв: 2; Лб) и с (вж. *Руссе* в Лб).

2.2.4. Правопис на компонента то в относителни местоимения и наречия. Компонентът то се пише слято в относителните местоимения и наречия, вж. напр. *който* (два пъти в Лб), *които* (Обв: 1; Лб), *колкото* (Лб), *защото* (два пъти в Лб), *когато* (Лб).

2.2.5. Правопис на началната група вз-. Началната група вз- се пише фонетично, вж. *зе* (Обв: 1), *зехъ* (Лб).

2.2.6. Правопис на представките из- и раз-. Представката из- пред буква за беззвучна съгласна два пъти е изписана фонетично, вж. *исхода* (два пъти в Лб), а един път – морфологично, вж. *да изчерпамъ* (Лб). Представката раз- винаги се пише морфологично, вж. следните примери от Лб: *разглѣдамъ*, *разположенъе*, *разсадена*.

2.2.7. Правопис на звучни съгласни в краесловие. Тъй като правописът на проучваните текстове е умерено етимологичен, в тях не се отразява действителният изговор на шумовите съгласни, намиращи се в слаба позиция по отношение на признака *звучност* – *беззвучност*, напр. *напрѣдъ* (Лб), *Азъ* (Обв: 1).

3. ФОНЕТИЧНИ ОСОБЕНОСТИ.

3.1. Застъпници на старобългарската малка носовка. В разглежданите текстове са документирани три застъпника на старобългар. ѡ: [e], [ъ] и [’а]. По-често срещаният континуат е [e], напр. *честь* (Обв: 1), *време* (два пъти в Лб), *редомъ* (Лб). Малката носовка има застъпник [ъ] във възвратно-местоименната форма *са*, вж. *да са умножава* (Обв: 1), *смаяхъ са* (Лб), *са слави* (Лб; за изговора на формата *са* вж. също ГНЕ: 42 – 43 и БДА II, карта № 176).

⁶ Иван Н. Момчилов се придържа към това правило в по-ранните си текстове, напр. в „ПИСМЕННИЦА НА СЛАВЯНСКІЙ-А ЯЗЫКЪ“ (вж. Братанов 2018: 381), но по-късно се отказва от него (срв. Вачкова 2001: 304 – 305; Братанов 2017: 52). Поради тази причина то не се прилага и в проучваните текстове на Ст. Робовски.

Застъпникът [’а] е открит в обличията *память* (Обв: 2; Лб), *приснопамятны* (Обв: 2; Лб) и *Священника* (Обв: 2; Лб).

3.2. Застъпник на старобългарската ятова гласна. Застъпниците на старобългар. **ѣ** в проучваните текстове, общо взето, съвпадат със застъпниците в съвременния български книжовен език (съкр. СБКЕ). Открити са разлики в имперфектните форми *търсяхъ* (Лб), *не знаѣхъ* (Лб) и *голѣхъ* (Лб; вж. и БДА II, карта № 48).

3.3. Редуване [ър] ~ [ръ]. Засвидетелстваните случаи на редуване [ър] ~ [ръ] показват, че тази особеност в Обв и Лб не се различава от положението в СБКЕ (примери вж. тук, т. 2.1.3.).

3.4. Диалектен изговор на меки съгласни. Под диалектно влияние в Лб се изговаря мека съгласна *н* в отглаголните съществителни имена, вж. *вижданъето* и *разположенъе*.

4. ГРАМАТИЧНИ ОСОБЕНОСТИ.

4.1. Съществително име.

4.1.1. Остатъци от падежни форми на съществителните имена от м.р. ед.ч. Употребяват се родително-винителната и дателната форма на съществителните собствени и фамилни имена от м.р., вж. *Священника Андрея (1859) П. Дойнова* (Обв: 2; Лб); *Но днесъ слава Богу, честь султанъ Абдуль Азису* (Обв: 1). Родителна форма е употребена при означаване на датата на Лб, вж. *1873: 23 Марта*.

4.1.2. Число на съществителните имена. Съществителното име *врата* е *plurale tantum*, вж. *зехъ да тѣрся вратата, въ които влязохъ* (Лб).

4.2. Глагол. Глаголната система на разглежданите текстове не се отличава съществено от положението в СБКЕ, затова тук ще изтъкна само две от по-важните ѝ особености. **1.** Формата за бъдеще време се образува с помощта на неизменяемата частица *ще*, вж. *да ли ще бжде тя нѣкога?* (Обв: 1); **2.** Отрицателната форма на глаголите за 2 л. ед.ч. се образува по модела част. *не* + положителна бѣд. форма, вж. *ты никой пѣть неще сполучешъ; а когато е тѣй, то и ты не ще узнашъ божіата сѣдба*. (Лб).

4.3. Някои синтактични особености.

4.3.1. Сложно съставно с подчинено определително изречение. Подчиненото определително изречение се свързва с главното чрез относителното местоимение *който*. Тази особеност е характерна и за СБКЕ, вж. *Излѣзохмы съ стареца на морскіа брѣгъ и видѣхмы на брѣга, да сѣди много красенъ Юноша, който излива съ шепа изъ морето на земта вода*. (Лб) В родния говор на книжовника в такъв случай по-често се употребява наречието *дето*, а порядко – местоимението *който* (БДА II, карта № 206).

ИЗВОДИ

Разглежданите по-горе особености позволяват да достигнем до обоснования извод, че Обв и Лб, въпреки своята относителна краткост, съдържат значителна част от езиковите норми, кодифицирани в ГНЕ и възприети в езиковия модел на Търновската книжовноезикова школа.

ИЗТОЧНИЦИ

Български диалектен атлас. Ч. II – Североизточна България. Съставен под ръководството на Ст. Стойков. С.: Издателство на БАН, 1966 (съкр. БДА II).

Грамматика за новобългарския езикъ отъ *Ив. Н. Момчилова*. Първо издание. Русчукъ, въ печатницата на Дунавската областъ, 1868, 160 с. (съкр. ГНЕ).

Лабиринтъ. ЕЛЕНА. 1873: 23 Марта. Стояна П. Андр. Робовъ: Руссе 1874 Год. Литографія на Дунавскѣтѣ областъ (съкр. Лб).

Обявление. Ръкопис. ДА – В. Търново, ф. 54К – Стоян Попандреев Робовски, оп. 1, а.е. № 26 (съкр. Обв).

REFERENCES

- Andreychin, L. (1977). Iz istoriyata na nasheto ezikovo stroitelstvo. Sofia: Darzhavno izdatelstvo "Narodna prosveta" (**Оригинално заглавие:** *Андрейчин, Л. 1977. Из историята на нашето езиково строителство. София: Държавно издателство „Народна просвета“*).
- Asenov, P. (1968). Stoyan Popandreev Robovsky. In: Elenski sbornik. Sofia, 324-337 (**Оригинално заглавие:** *Асенов, П. 1968. Стоян Попандреев Робовски. В: Еленски сборник. Под ред. на Ст. Сираков, София, 324–337*).
- Bratanov, I. (2017). Ezikat na izdaniyata na Ivan N. Momchilov vav Vilaetskata pechatnitsa v Ruse. In: *Brod*, 14, 47-62 (**Оригинално заглавие:** *Братанов, И. 2017. Езикът на изданията на Иван Н. Момчилов във Вилаетската печатница в Русе. В: Брод, бр. 14, 47-62*).
- Bratanov, I. (2018). Ezikat na "Pismennitsa na slavyanskiya yazik" na Ivan N. Momchilov (Grafichni i pravopisni osobenosti). In: Arnaudov sbornik (Dokladi i saobshteniya). T. X. Ruse: Izdatelstvo "Leni-An", 373-383 (**Оригинално заглавие:** *Братанов, И. 2018. Езикът на „ПИСМЕННОИЦА НА СЛАВЯНСКИЙ-А ЯЗЫКЪ“ на Иван Н. Момчилов (Графични и правописни особености). В: Арнаудов сборник (Доклади и съобщения). Т. X. Русе: Издателство „Лени – Ан“, 373-383*).
- Istoriya na novobalgarskiya knizhoven ezik (1989). Georgieva, El., Zherev, St. & Stankov, V. (reds.). Sofia: Izdatelstvo na BAN (**Оригинално заглавие:** *История на новобългарския книжовен език 1989. Отговорни редактори: Елена Георгиева, Стоян Жерев, Валентин Станков. София: Издателство на БАН*).
- Ivanova, D. (2017). Istoriya na novobalgarskiya knizhoven ezik. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo "Paisij Hilendarski" (**Оригинално заглавие:** *Иванова, Д. 2017. История на новобългарския книжовен език. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“*).
- Karshovsky, P. S. & Bobchev, N. (1931). Stoyan p. Andreev Robovsky. In: Elenski sbornik. Sofia, 231-236 (**Оригинално заглавие:** *Кършовски, П. С. & Бобчевъ, Н. 1931. Стоянъ п. Андреевъ Робовски. В: Еленски сборникъ. София, 231-236*).
- Keremidchiev, G. (s.a.). Vorba za knizhoven ezik i pravopis. Sofia: Izdatelstvo "Nemus" (**Оригинално заглавие:** *Борба за книжовенъ езикъ и правописъ. Избра, подреди и обясни Г. Керемидчиевъ. София: „Хемусъ“ А. Д., s.a.*).
- Vachkova, K. (2001). Dve pisma na Ivan Momchilov s ogled istoriyata na novobalgarskiya knizhoven ezik. In: *Izsledvaniya po balgarski ezik*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo "Sv. sv. Kiril i Metodij", 299-310 (**Оригинално заглавие:** *Вачкова, К. 2001. Две писма на Иван Момчилов с оглед историята на новобългарския книжовен език. В: Изследвания по български език. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 299-310*).
- Zherev, St., Stankov, V. & Tsoynska, R. (1989). Istoriya na balgarskiya knizhoven ezik (Uchebnik za 11. i 12. klas na Natsionalното sredno uchilishte po kultura). Sofia: Darzhavno izdatelstvo "Narodna prosveta" (**Оригинално заглавие:** *Жерев, Ст., Станков, В., Цойнска, Р. 1989. История на българския книжовен език (Учебник за 11. и 12. клас на Националното средно училище по култура). София: Държавно издателство „Народна просвета“*).